

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ : บ้านคลองทราย ตำบลวังน้ำเขียว
อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

FACTOR AFFECTING COMMUNITY'S PARTICIPATION IN
FOREST RESOURCE CONSERVATION : KLONGSAI VILLAGE,
WANG NAM KHIAO SUB-DISTRICT, WANG NAM KHIAO
DISTRICT, NAKHON RATCHASIMA PROVINCE

ธวัชชัย สุขลอย¹

Tawatchai Sukloy¹

ABSTRACT

The aim was to study social and economic conditions and related factors that affect the community's participation in forest conservation activities and to study problems and obstacles found. The study was conducted through quantitative and qualitative methods and the interview was the main method for collecting data. Sixty five families were selected. Data from the interview was recorded and analyzed by statistical software. Statistics used in the analysis process included percentage, mean, maximum, minimum, and chi-square; with statistical significance set at 0.05. Descriptive analysis was used to study problems and obstacles.

It was found that most of the samples were male. The average age was 48 years. Almost all of them were immigrants and had graduated from primary school. The main career was growing crops. Factors that were statistically significant to community's participation in forest conservation activities were gender, education, benefit from forest use and the villager's attitude toward their leader. Problems and obstacles were caused by both villagers, e.g., they could not give all their best in forest conservation because they had to struggle for food and shelter, and government agencies, e.g., they were not sincere in helping villagers prolong their conservation campaign. The study indicated that in order to make the true understanding, the government agencies had to study community folk's way of life in every dimension in order to create suitable methods and strategies and to improve the life quality of the villagers. This would bring more of the population into the forest conservation activities and, finally, lead to the enduring forest conservation.

¹ ส่วนส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บทคัดย่อ

การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมู่บ้านคลองทราย ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่าง 65 ครอบครัว และประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และค่าไคสแคว์ โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 วิเคราะห์ข้อมูลปัญหาและอุปสรรค พร้อมทั้งนำเสนอโดยการพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า หัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นชาย อายุเฉลี่ย 48 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษามากที่สุด และอพยพย้ายมาจากถิ่นอื่น อาชีพหลัก คือ ทำไร่ ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ และทัศนคติของประชาชนที่มีต่อผู้นำชุมชน ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่พบ มีทั้งที่เกิดจากประชาชน เช่น ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าไม้ได้อย่างเต็มที่ เพราะจำเป็นต้องประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอด และที่เกิดจากหน่วยงานราชการ คือ หน่วยงานของรัฐบาลความจริงใจที่จะช่วยเหลือประชาชนอย่างแท้จริง ดังนั้นหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องควรเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนให้ครอบคลุมในทุกมิติเพื่อสร้างความเข้าใจประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งจะผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากขึ้น พร้อมกันนี้ยังต้องพัฒนาวิธีการ หรือกลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในที่สุด

คำนำ

มนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในการดำเนินชีวิตมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การนำทรัพยากรมาใช้ในอดีตเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์เท่านั้น ทรัพยากรธรรมชาติจึงมีโอกาสดwind แต่เมื่อประเทศไทยเริ่มมีการพัฒนาเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสังคมโลกมากขึ้น มีผลให้นโยบายในการบริหารจัดการประเทศเปลี่ยนตามไปด้วย มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานในการพัฒนาประเทศ เช่น การตัดไม้ส่งไปขายเพื่อได้เงินตราต่างประเทศ รวมถึงส่งเสริมการเกษตรเพื่อการส่งออก ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดโลก จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีการทำลายพื้นที่ป่า

ไม้ เพื่อขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ ทำให้พื้นที่ป่าไม้ในประเทศลดลงอย่างรวดเร็ว และส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546) ปัญหาข้างต้นภาครัฐตระหนักถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์ป่าไม้มากขึ้น โดยสร้างมาตรการอนุรักษ์ขึ้นมา เช่น ประกาศให้ผืนป่าเป็นเขตอนุรักษ์ ห้ามประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์ สร้างความเดือดร้อนให้กับชุมชนที่เคยพึ่งพาอาศัยพื้นที่ป่าในการดำรงชีวิต จึงเป็นที่มาของความไม่เข้าใจกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับภาคประชาชน เพราะมีความต้องการไม่ตรงกัน แม้แต่การเก็บของป่ามาเพื่อบริโภคก็ถูกเข้าใจว่าเป็นการทำลายป่าไม้ ทำให้มีการจับกุมชาวบ้าน จากการ

ปฏิบัติหน้าที่ ตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยขาดความเข้าใจในวิถีชีวิตชาวบ้านที่ปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ทำให้การอนุรักษ์ป่าไม่เกิดขึ้นเพราะตัวบทกฎหมายมากกว่าความเข้าใจ และเห็นประโยชน์แก่ส่วนรวม (ประพัฒน์, 2546) จึงจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องสร้างความเข้าใจให้กับเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐ เพื่อพัฒนากลยุทธ์การอนุรักษ์ทรัพยากรที่สำคัญของประเทศ กลยุทธ์หนึ่ง คือ การให้เห็นประโยชน์และคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้อย่างแท้จริง มากกว่าการออกกฎข้อบังคับ โดยให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตชุมชนของตนเอง

หมู่บ้านคลองทราย ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่ติดต่อกับเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ประชาชนในหมู่บ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่าผืนนี้ การที่จะอนุรักษ์พื้นที่ป่ารอบบริเวณบ้านคลองทราย ให้คงความสมบูรณ์เพื่อเป็นแหล่งใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน จำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนในชุมชนบ้านคลองทราย ควรเข้ามามีบทบาทในการดูแลรักษาป่าไม้ โดยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ การศึกษาสถานภาพปัจจุบันของการมีบทบาทและการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงมีความสำคัญในการนำผลการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางการวางแผนและกำหนดมาตรการในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อันจะส่งผลต่อความยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้และความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนบ้านคลองทรายต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนหมู่บ้านคลองทราย ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของประชาชนหมู่บ้านคลองทราย ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

3. เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรค ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนหมู่บ้านคลองทราย ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

วิธีการศึกษา

การศึกษครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ที่มุ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตหมู่บ้านคลองทราย ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งในการศึกษาเชิงปริมาณและการศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์ (interview guide) การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interviews) และการสังเกตการณ์ (observation) เป็นเครื่องมือที่สำคัญ ประกอบการศึกษา

วิธีการรวบรวมข้อมูล

วิธีการรวบรวมข้อมูลมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การเก็บข้อมูลจากครัวเรือนตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มตามความเหมาะสมของสภาพความเป็นจริงในหมู่บ้าน ขณะเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอนการสุ่มดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ใช้ข้อมูลจำนวนครัวเรือน และแผนที่หมู่บ้านคลองทราย ที่สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ศึกษาไว้ เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2546 ซึ่งพบว่าครัวเรือนในหมู่บ้านคลองทราย มีทั้งหมด 125 ครัวเรือน โดยแบ่งเป็น คุ้มหยาดน้ำค้างมี 34 ครัวเรือน คุ้มคลองทรายพัฒนามี 43 ครัวเรือน และคุ้มมะก่างามมี 48 ครัวเรือน เป็นข้อมูลพื้นฐาน

ขั้นตอนที่ 2 สํารวจครัวเรือนในทุกคุ้ม เพื่อยืนยันจำนวนครัวเรือนในแต่ละคุ้ม ว่าตรงตามการศึกษาข้างต้นหรือไม่ ซึ่งผลการสํารวจ พบว่า จำนวนครัวเรือนมีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น บางครัวเรือนย้ายออกจากหมู่บ้านไปแล้ว ซึ่งมีทั้งที่รื้อบ้านไปด้วยและที่ไปเฉพาะตัว แต่ทั้งนี้บ้านไว้ หรือบางครัวเรือนย้ายไปประกอบอาชีพในพื้นที่อื่นเป็นเวลานาน นอกจากนั้น คาดว่าการสํารวจจำนวนครัวเรือนของสถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นเพียงการจับจุดพิคัดในทุกหลังคาเรือนที่มีการปลูกสร้าง โดยไม่ต้องการทราบว่ามีผู้อยู่อาศัยหรือไม่ แต่จากการสํารวจของผู้ศึกษา พบว่า บางหลังคาเรือนไม่มีผู้อยู่อาศัย เป็นเพียงที่เก็บผลผลิตทางการเกษตร ผู้ศึกษาจึงไม่นับรวมเป็นครัวเรือนด้วย จากที่กล่าวข้างต้นนี้

จึงทำให้ตัวเลขหลังการสํารวจ เพื่อจะใช้เป็นฐานการสุ่มตัวอย่าง น้อยกว่า 125 ครัวเรือน ซึ่งผลการสํารวจพบว่า มีจำนวนครัวเรือนที่สามารถให้ข้อมูลได้ มีทั้งหมด 90 ครัวเรือน โดยแบ่งเป็น คุ้มหยาดน้ำค้างมี 24 ครัวเรือน คุ้มคลองทรายพัฒนามี 38 ครัวเรือน และคุ้มมะค่างมี 28 ครัวเรือน

ขั้นตอนที่ 3 เลือกสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามความเหมาะสม จากจำนวนครัวเรือนที่มีอยู่จริงในแต่ละคุ้ม หลังการสํารวจ และใช้แผนการกระจายครัวเรือนของหมู่บ้านคลองทรายประกอบการสุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมทั่วทั้งคุ้ม โดยเลือกสัมภาษณ์ 1 คน / ครัวเรือน ให้ครบจำนวน 65 ตัวอย่าง ซึ่งผลการสุ่มครัวเรือน ดัง Table 1

Table 1. The sample size of Khongsia village, Wang Nam Khiao sub-district, Wang Nam Khiao District, Nakhon Ratchasima Province

Custer	Total household	Total household from survey	Sample size
Yadnamkang	34	24	14
Klongsiapattana	43	38	26
Makhangam	48	28	25
Total	125	90	65

Note : Total household (Kasetsart University Research and Development Institute, 2003)

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลครบ 65 ครัวเรือน ได้ตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ เพื่อเป็นการทบทวนอีกครั้ง จากนั้นลงรหัสข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้อง และประมวลผลทางสถิติด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เพื่อหาค่าเฉลี่ยเลขคณิต (mean) ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และค่าร้อยละ (percentage) สำหรับข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนตัวอย่าง รวมถึงใช้วิธีการวัดระดับการมีส่วนร่วมของครัวเรือนตัวอย่าง

ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ส่วนคำถามปลายเปิดที่มีทั้งเรื่องปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะ ประมวลผลด้วยมือ และวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการพรรณนา (descriptive analysis)

ส่วนการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ใช้การหาค่าสถิติ Chi-square วิเคราะห์ความสัมพันธ์เพื่อหาปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของครัวเรือนตัวอย่าง

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บ้านคลองทราย ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ในครั้งนี้ มีดังนี้

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจสังคมของประชาชนหมู่บ้านคลองทราย

จากการศึกษาพบว่า คราวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 53.8 อายุเฉลี่ยประมาณ 48 ปี ทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ และมีสัญชาติไทย อาศัยอยู่ในคุ้มคลองทรายพัฒนามากที่สุด ร้อยละ 40.0 ส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครัวเรือน ร้อยละ 72.3 มีการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ร้อยละ 72.3 มีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ ร้อยละ 69.2 อาชีพหลักทำไร่ ร้อยละ 38.5 รับจ้างเป็นอาชีพรอง ร้อยละ 40.0 รายได้เฉลี่ย 56,612 บาทต่อปี และมีรายจ่ายเฉลี่ย 58,956 บาทต่อปี คราวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายจ่ายมากกว่ารายได้ ทำให้มีหนี้สินเฉลี่ย 65,375 บาท ส่วนใหญ่กู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน ร้อยละ 58.5 ประชาชนไม่ต้องการเปลี่ยนอาชีพ ร้อยละ 52.3 มีที่ดินถือครอง ร้อยละ 75.4 และมีที่ดินครอบครอง 1-10 ไร่มากที่สุด ร้อยละ 30.8 และเนื่องจากหมู่บ้านคลองทราย อยู่ในเขตปฏิรูปที่ดินจึงมีเอกสารสิทธิ์ที่เป็น สปก. ส่วนที่ยังไม่ได้เอกสารยังคงเป็นเพียง ภบท.5 ซึ่งเป็นเอกสารที่ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 52.3 ครอบครองอยู่

ครัวเรือนตัวอย่างอพยพย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านคลองทรายเป็นส่วนใหญ่ ร้อยละ 86.2 ย้ายมาจากอำเภออื่นในจังหวัดนครราชสีมามากที่สุด ร้อยละ 35.5 ช่วงปี พ.ศ. 2511-2520 เป็นช่วงเวลาที่ประชาชนย้ายเข้ามามากที่สุด ร้อยละ 50.8 มีการเข้าร่วมกลุ่ม

อย่างน้อยหนึ่งกลุ่ม คิดเป็นร้อยละ 83.1 กลุ่มฌาปนกิจเป็นกลุ่มที่มีสมาชิกมากที่สุด ร้อยละ 66.2 ปัญหาพื้นฐานที่สำคัญที่สุด ร้อยละ 30.8 มองว่าเป็นเรื่องหนี้สิน เรื่องการรับรู้ข่าวสาร ประชาชนส่วนใหญ่รับทราบข่าวสารต่าง ๆ จากโทรทัศน์มากที่สุด ร้อยละ 90.8 เกี่ยวกับการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของหน่วยงานราชการประชาชนถึงร้อยละ 87.7 มองว่าหน่วยงานราชการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนรับทราบ อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับผู้นำชุมชนนั้น ประชาชนคิดว่า ผู้นำมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานดีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 32.3 รองลงมา มีความตั้งใจและเสียสละในการทำงานดี ร้อยละ 30.8 แต่เรื่องความซื่อสัตย์สุจริตและความยุติธรรมนั้น ประชาชนมองว่า ผู้นำชุมชนมีคุณลักษณะตรงนี้ไม่ดีมากนัก ร้อยละ 23.1 และ 21.5 ตามลำดับ

ความคาดหวังที่จะได้รับประโยชน์จากการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ความคาดหวังถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นการศึกษาความคาดหวังในเรื่อง ความเป็นอยู่ที่ดีของครอบครัว ความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน ความเป็นอยู่ที่ดีของลูกหลานในอนาคต ความภาคภูมิใจ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่คิดว่า ความเป็นไปได้ที่จะได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าไม้ ทั้งจะทำให้ความเป็นอยู่ของครอบครัวดีขึ้น คิดเป็นร้อยละ 87.7 ความเป็นอยู่ของชุมชนดีขึ้น คิดเป็นร้อยละ 90.8 และความเป็นอยู่ของลูกหลานในอนาคตจะดีขึ้น รู้สึกภาคภูมิใจ และมีส่วนทำให้ทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ร้อยละ 100.0 เท่ากัน

การเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้

การศึกษา เรื่องการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ของประชาชนหมู่บ้านคลองทรายในรอบ 3 ปีที่ผ่านมา พบว่าครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 61.5 เคยเข้าไปใช้ประโยชน์ ส่วนที่ไม่เคยเข้าไปใช้ประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 38.5 เมื่อศึกษาเพิ่มเติมต่อไป โดยตั้งคำถามว่า ในปัจจุบันและต่อไปในอนาคตมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าอีกหรือไม่ ครัวเรือนตัวอย่างร้อยละ 55.4 บอกว่าไม่ต้องการเข้าไปใช้ประโยชน์ ที่เหลือร้อยละ 44.6 บอกว่ายังมีความจำเป็นและคิดว่าจะต้องเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าต่อไป ซึ่งจากการศึกษานี้ทำให้ทราบว่าประชาชนบางส่วนที่เคยเข้าไปใช้ประโยชน์ ก็ไม่ได้หมายความว่ายังต้องเข้าไปใช้ประโยชน์ต่อไป ซึ่งอาจมาจากหลากหลายเหตุผล เช่น สถานะบางช่วงเวลา พอมีพอกิน ก็ไม่ต้องการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า เพราะกลัวทั้งเจ้าหน้าที่ และสัตว์ป่า เป็นต้น เช่นเดียวกับประชาชนที่ไม่เคยเข้าไปใช้ประโยชน์ ก็ไม่ได้หมายความว่าจะไม่เข้าไปใช้ประโยชน์ต่อไป ซึ่งอาจจะเป็นเหตุผลในเรื่อง รายได้ และรายจ่าย ในบางช่วงเวลาเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นยังมีปัจจัยในเรื่องของสุขภาพร่างกายด้วย เช่น สุขภาพไม่แข็งแรง แต่เมื่อสุขภาพเริ่มดีขึ้น ก็อยากที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าเช่นกัน แม้ว่าช่วงเวลานั้น อาจจะไม่เคียดร้อนก็ตาม

จากการศึกษา สามารถสรุปได้ว่า การเข้าไปใช้ประโยชน์ หรือไม่เข้าไปใช้ประโยชน์ของประชาชนหมู่บ้านคลองทราย รวมถึงความต้องการที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคต หรือไม่นั้น เกิดขึ้นจากหลากหลายเหตุผล และหลากหลายปัจจัย ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านคลองทราย ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งผลการศึกษา พบว่าครัวเรือนตัวอย่าง มีส่วนร่วมในการประชุม และรับฟังคำชี้แจง จากทางราชการในเรื่องที่เกี่ยวกับป่าไม้เป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 67.7 รองลงมา ร่วมมือกับทางราชการในการปลูกป่าเป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 40.0 ร่วมมือกับทางราชการในการค้นหาปัญหาเกี่ยวกับป่าไม้เป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 37.0 ให้ความรู้และแนะนำเด็กในชุมชนให้เห็นคุณค่าของป่าไม้เป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 35.4 สนับสนุนด้านการเงิน และอุปกรณ์ ในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้เป็นประจำ เข้าร่วมการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้เป็นประจำ ร่วมกับเพื่อนบ้านดับไฟป่าเป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 26.2 ทั้งสามคำถาม ร่วมป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่าเป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 18.5 ติดตามผลการอนุรักษ์ป่าไม้เป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 10.7 นำพันธุ์ไม้หายาก เช่น ไม้หอม มาปลูกเป็นประจำ เพื่อลดการพึ่งพิงป่าไม้ คิดเป็นร้อยละ 7.7 พุดคุยกับเพื่อนบ้านถึงความสำคัญของป่าไม้ และร่วมไปดูกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ในพื้นที่อื่น ๆ เป็นประจำ เพื่อนำวิธีการมาปรับใช้กับหมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 6.1 เท่ากัน แสดงความคิดเห็นในเรื่องที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ ในการประชุมหมู่บ้าน และร่วมกำหนดกฎเกณฑ์ เรื่องการเก็บหาของป่าเป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 3.1 เท่ากัน โดยบทบาทที่มีน้อยที่สุด คือ การแจ้งเจ้าหน้าที่ กรณีพบผู้ลักลอบตัดไม้ คิดเป็นร้อยละ 1.5 ซึ่งอาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่าง ไม่อยากขัดแย้งกับเพื่อนบ้าน หรือในกรณีที่เป็นคนนอกพื้นที่ กลัวว่าการแจ้งเจ้าหน้าที่ อาจทำให้ตัวเอง

เคือคร้อนได้ รวมถึงในปัจจุบันการลักลอบตัดไม้ใหญ่ มีน้อยลงมาก เนื่องจากเจ้าหน้าที่รัฐ ปฏิบัติตามด้วยบทกฎหมายอย่างเคร่งครัดมากขึ้น

ปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนหมู่บ้านคลองทราย ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา โดยใช้สถิติไคสแคว้ในการวิเคราะห์ความสำคัญ โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05 พบว่า เพศ ระดับการศึกษา การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ และทัศนคติของประชาชนที่มีต่อผู้นำชุมชน ที่แตกต่างกัน ทำให้บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนหมู่บ้านคลองทราย ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แตกต่างกันจริงตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สำหรับปัจจัยอื่นๆ เช่น อายุ อาชีพหลัก รายได้รวมต่อปี จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระยะเวลาอยู่อาศัย และขนาดที่ดินถือครอง ที่แตกต่างกัน ไม่มีผลทำให้บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนหมู่บ้านคลองทราย ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ แตกต่างกันจริงตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ปัญหาและอุปสรรค ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สรุปได้ 2 ประเด็น คือ

1. ปัญหาที่เกิดจากประชาชน ในความคิดเห็นของครัวเรือนตัวอย่าง พบว่า

1.1 ประชาชนไม่เต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์มากนัก เนื่องจากไม่ต้องการขาดรายได้จากการประกอบอาชีพ

1.2 อาชีพการเกษตรส่วนใหญ่ต้องพึ่งพานายทุน ในการประกอบอาชีพ ทำให้เกิดการผูกขาด

ในการกำหนดวัสดุต้นทุน เช่น ราคาเมล็ดพันธุ์ และปุ๋ย โดยประชาชนไม่มีสิทธิต่อรองราคา จึงอยู่ในภาวะจำยอมและขาดทุนตลอดมา นำไปสู่การเป็นหนี้สินนายทุนอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีหนี้สินมาก ชีวิตความเป็นอยู่ลำบากมากขึ้น จึงจำเป็นต้องเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้

1.3 ประชาชนขาดความสามัคคีในการเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ ทำให้การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

2. ปัญหาที่เกิดจากหน่วยงานราชการ ในความคิดเห็นของครัวเรือนตัวอย่าง พบว่า

2.1 หน่วยงานของรัฐ จากหลากหลายหน่วยงาน เข้ามาเก็บข้อมูลโดยขาดการประสานงานกัน ทำให้ประชาชนเกิดความเบื่อหน่ายที่จะต้องตอบคำถามเดิมๆ

2.2 ประชาชนรู้สึกว่าการดำเนินงานของรัฐขาดความจริงใจที่จะช่วยเหลืออย่างแท้จริง โดยเข้ามาเพียงเพื่อปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จตามงบประมาณ หรือตามความรู้สึกของตัวเจ้าหน้าที่เองโดยไม่พยายามที่จะทำความเข้าใจประชาชน และติดตามประเมินผลเพื่อรับรู้ความเป็นไปของการดำเนินการและความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างต่อเนื่อง

2.3 หน่วยงานรัฐขอความร่วมมือจากประชาชน ให้เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์โดยไม่มีค่าตอบแทนให้ประชาชนจึงไม่เต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากทำให้ขาดรายได้จากการประกอบอาชีพ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในหมู่บ้านคลองทราย ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา มีข้อเสนอแนะเพื่อทำให้การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของหมู่บ้านคลองทรายมีประสิทธิภาพมากขึ้น

โดยแยกเป็นข้อเสนอแนะสำหรับประชาชนหมู่บ้าน คลองทรายเอง และข้อเสนอสำหรับหน่วยงานราชการ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดต่างๆ ดังนี้

สำหรับประชาชนหมู่บ้านคลองทราย

1. ประชาชนหมู่บ้านคลองทรายต้องพยายามลดอคติต่อเพื่อนบ้าน และเปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เพื่อสร้างความสามัคคีของชุมชนให้มากยิ่งขึ้น

2. ควรมีความรอบคอบในการใช้จ่ายให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อเป็นการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น การดื่มสุรา และเล่นการพนัน เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการสิ้นเปลือง ยังทำให้เสียสุขภาพอีกด้วย

3. ประชาชนของหมู่บ้านคลองทรายควรให้ความสำคัญกับการประชุมหมู่บ้านมากขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจให้ตรงกันในทุก ๆ เรื่อง และเป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน

4. ประชาชนต้องพยายามช่วยเหลือตัวเองมากขึ้น หาช่องทางในการประกอบอาชีพเสริม เช่น การรับจ้าง ในท้องถิ่นอื่นๆ และควรจะทำงานทุกครั้งที่ยังมีการจ้างงานอยู่ หรือสุขภาพยังเอื้ออำนวย ไม่ควรคิดว่าทำมาหลายวันแล้วยังพอมีเงินเหลืออยู่ รอให้เงินหมดแล้วค่อยรับจ้างใหม่ เพราะงานรับจ้างจะไม่มีทั้งปี ดังนั้นเมื่อยังมีการจ้างงานอยู่ ต้องพยายามอดทนรับจ้างต่อไป เพื่อเป็นรายได้สำรอง ในช่วงที่ไม่มีงานจ้างงาน

สำหรับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

1. หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องควรจัดสรรงบประมาณ เพื่อสนับสนุนให้ประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลและข่าวสาร เช่น จัดหาเอกสารเพื่อเผยแพร่ต่างๆ หรือหนังสือพิมพ์ ให้เป็นแหล่งความรู้ของชุมชน เพราะเป็นการใช้งบประมาณที่ไม่สูงนัก และสามารถทำได้ทันที ถ้ามีงบประมาณ ประกอบกับ

เป็นการตอบสนองนโยบายของรัฐบาลนายก ทักษิณ ชินวัตร ที่ต้องการให้ประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร เพื่อใช้สร้างฐานความรู้ให้กับชุมชนต่อไป

2. หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ต้องปรับปรุงคุณภาพหอกระจายข่าว หรือควรมีหอกระจายข่าวประจำคุ้มมะค่างาม เนื่องจากว่าหอกระจายข่าวที่มีอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ในคุ้มคลองทรายพัฒนา ไม่สามารถกระจายเสียงให้ได้ยินทั่วถึงทั้งหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะได้ยินเพียงคุ้มคลองทรายพัฒนา กับคุ้มหยาบน้ำค้างเท่านั้น แต่คุ้มมะค่างามที่อยู่ไกลออกไปจะไม่ได้ยินเสียง ทำให้ในบางครั้งประชาชนในคุ้มมะค่างาม ไม่ทราบข่าวสาร และขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีในหมู่บ้าน

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องช่วยส่งเสริม และหาช่องทางประกอบอาชีพใหม่ ๆ ให้กับประชาชน เพราะสาเหตุหนึ่งที่ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ คือ รายได้ไม่พอต่อการดำเนินชีวิต ดังนั้นถ้าประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น อาจเป็นอีกทางหนึ่ง ที่จะช่วยลดความถี่ของการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งจะส่งผลดีต่อความสมบูรณ์ของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และยังทำให้ความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้นอีกด้วย

4. เจ้าหน้าที่รัฐต้องให้ความสำคัญเป็นธรรมกับประชาชนในกรณีที่ประชาชน วางกับดักสัตว์ป่า เพื่อป้องกันความเสียหายแก่ผลผลิตเกษตรทางการเกษตร เช่น หนูป่า ที่มักจะเข้าไปกินผักข้าวโพด ในช่วงเก็บเกี่ยว ไม่ใช่พบซากสัตว์ป่า จะคิดว่าประชาชนเข้าไปล่าในเขตอุทยานทั้งหมด ต้องใช้วิจารณญาณในการพิจารณาตัดสิน และต้องไม่มีอคติกับประชาชน

5. หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ต้องริบหามาตรการ รองรับผลผลิตจากไม้กฤษณาที่ประชาชนบางส่วนปลูกขึ้นเอง ให้สามารถขายได้อย่างถูกต้อง

ตามกฎหมาย เพราะกฎหมายเป็นไม้ที่มีราคาดี และมีความต้องการสูง ถ้าสนับสนุนให้ประชาชนปลูก และมีมาตรการตรวจสอบได้ว่า เป็นไม้ที่ปลูกขึ้นเอง ไม่ได้ลักลอบตัดในเขตอุทยาน จะทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น และยังเป็นการอนุรักษ์ไม้กฤษณาที่เหลืออยู่น้อยมากในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่อีกด้วย

6. หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาติดตามผลการดำเนินงานการอนุรักษ์ป่าไม้ พร้อมทั้งสำรวจสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนว่าดีขึ้นหรือไม่อย่างไร เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาคต่อไป โดยกระทำเป็นประจำ เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ ระหว่างหน่วยงานราชการกับและประชาชนให้ดียิ่งขึ้น

7. การที่หน่วยงานต่างๆ ของรัฐเข้ามา ต้องมีการสื่อสารที่ดีกับชาวบ้าน เช่น ต้องพูดด้วยความสุภาพ และขอความร่วมมือ ไม่ใช่บังคับให้ทำตาม พร้อมกันนี้ ต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชนด้วย

8. สนับสนุนคนในหมู่บ้านที่เป็นครู หรือที่มีโอกาสเป็นในภายภาคหน้ากลับมาเป็นครูในหมู่บ้านของตนเอง รวมถึงสามารถเป็นผู้ร่วม ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงาน ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้ เพราะความรักที่มีต่อบ้านเกิด ความผูกพัน

และความคุ้นเคยกับคนในหมู่บ้าน จะเป็นแรงกระตุ้นที่ดี ที่จะช่วยปลูกฝังเยาวชนและพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญก้าวหน้ามากกว่าครูที่มาจากที่อื่น ซึ่งอาจจะเข้ามาอยู่เพราะสภาวะจำยอม หรือมาเพื่อรอเวลาย้ายความทุ่มเทในการปฏิบัติงานอาจไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร

9. หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่รับผิดชอบของตน เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์. 2546. การพัฒนาที่ยั่งยืน : ต้องอยู่บนฐานทรัพยากรของตนเอง. ใน เศรษฐกิจและสังคม. ปีที่ 40 ฉบับที่ 2: 12.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2546. การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย.

สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2546. เอกสารประกอบวิชาการสอนสาขาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน.